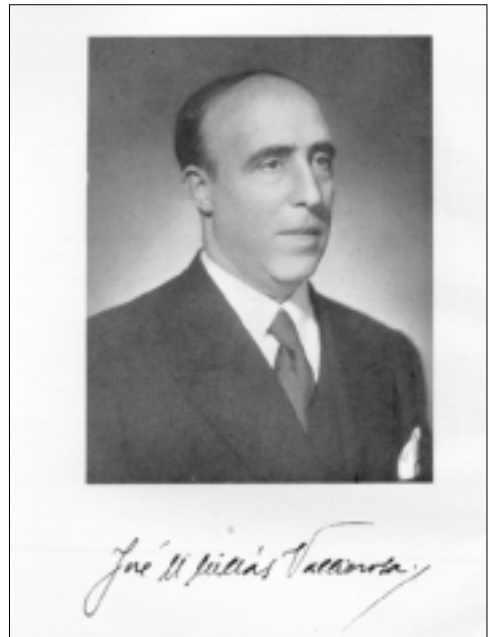

De *bibliotecis*

El Fons Millàs de la secció d'Història de la Ciència de la Biblioteca de Ciències i d'Enginyeries

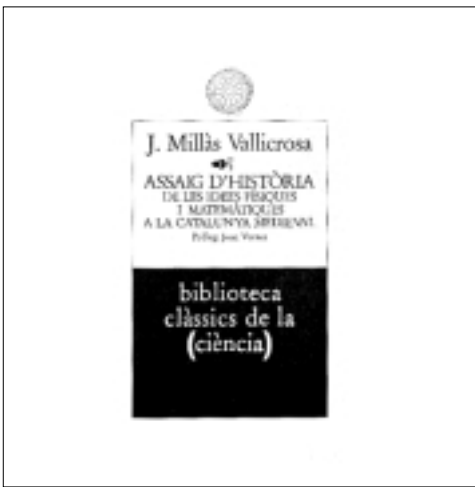
No passa cada dia que el fons bibliogràfic d'una universitat jove com la UAB s'enriqueixi amb col·leccions senceres que fan que la institució aparenti, de cop, una edat respectable. En el cas de la història de la ciència, això ha passat dues vegades en els darrers vuit anys, i en tots dos casos els fons adquirits formaven part de biblioteques personals, producte de molts anys de treball pacient per part d'investigadors pioners en una àrea feblement implantada a les nostres universitats. El primer cas, a hores d'ara prou conegut, és el de la col·lecció d'història de la ciència del Centre Borja de la Companyia de Jesús, que va ser reunida pels catedràtics de la UAB Albert Dou i Manuel García Doncel, i cedida per conveni a la Biblioteca de Ciències a finals de 1992. El cas més recent, el que ens ocupa, és el de la biblioteca de Josep Maria Millàs i Vallicrosa, preservada i augmentada pel seu fill Eduard, que complementa admirablement les col·leccions de monografies i revistes de la secció d'Història de la Ciència de la Biblioteca de Ciències i d'Enginyeries i, en menor grau, els fons de les biblioteques de Medicina i d'Humanitats. Millàs va ser un prestigiós filòleg i historiador de la ciència, fundador d'una escola d'arabistes a la Universitat de Barcelona, que ens ha ensenyat una part substancial d'allò que sabem sobre la ciència a l'Espanya i a la Catalunya medievals. La seva biblioteca no només té un valor científic inestimable, sinó que reflecteix els interessos i les afinitats historiogràfiques de l'home que la va reunir. Per això convé repassar breument la trajectòria científica i personal de Millàs, abans de presentar el fons que duu el seu nom.

Josep M. Millàs i la història de la ciència a Catalunya i a Espanya

Josep M. Millàs i Vallicrosa (Santa Coloma de Farners, 1897- Barcelona, 1970) es va llicenciar en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona i es va doctorar per la de Madrid el 1920, amb una tesi sobre la influència de la poesia hispano-

aràbiga sobre la poesia italiana. A Barcelona s'havia iniciat en l'estudi de l'hebreu i l'àrab, i va preparar oposicions en totes dues llengües. Des de la seva càtedra d'hebreu a les universitats de Madrid (1926-1932) i Barcelona (a partir de 1932) va excel·lir en l'estudi de la història de la ciència a l'Espanya musulmana i en l'estudi de la poesia hebrea medieval, i va fundar una escola d'arabistes i historiadors de la ciència que, amb el guiatge del seu deixeble Joan Vernet primer i de Julio

Samsó en l'actualitat, no ha deixat d'explorar la ciència d'Al-Andalus amb un rigor exemplar.

La producció científica de Millàs mostra clarament els efectes de la Guerra Civil. Millàs, políticament conservador, no es va haver d'exiliar, però sí que va haver d'abandonar el català en favor del castellà. El compromís de Millàs amb la cultura catalana era inequívoc. Durant els anys de la República, Millàs va impulsar la Biblioteca Hebraico-Catalana, patrocinada per la Fundació Cambó i, més tard, per la primera Universitat Autònoma, publicant-hi algunes de les seves pròpies traduccions. Entre les obres dedicades a la història de la ciència destaca, d'aquest període, l'*Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval* (Barcelona: Institut Patxot, 1931), basat en l'estudi d'un manuscrit llatí del segle X conservat al monestir de Ripoll. Millàs hi argumentava que la traducció al llatí de la ciència àrab havia començat al segle X –molt abans que no es pensava– i havia tingut, a més de Toledo, diversos focus importants, entre els quals hi havia Ripoll. L'estudi de la ciència àrab i de la seva difusió a l'occident medieval va esdevenir l'eix de l'obra historicocientífica de Millàs, que va recollir i traduir al català, en els anys previs a la Guerra Civil, nombrosos manuscrits addicionals per als volums II i III dels tres inicialment previstos per a l'*Assaig*. Aquest material, però, només va veure la llum després de la guerra, en dos volums miscel·lanis en castellà, els *Estudios sobre historia de la ciencia española* (Barcelona: CSIC, 1949) i *Nuevos estudios sobre historia de la ciencia española* (Barcelona: CSIC, 1960). Les traduccions originals van ser traduïdes del català al castellà pels deixebles més pròxims de Millàs, qui en va supervisar la versió final.

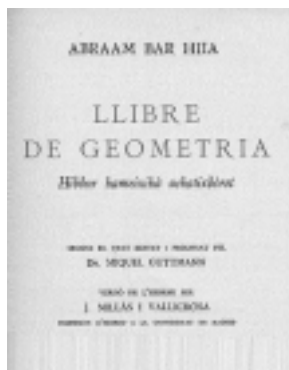
Millàs va aconseguir de mantenir, durant els anys difícils de la Guerra Civil, la Segona Guerra Mundial i la postguerra, un contacte fluid amb historiadors estrangers, particularment amb George Sarton, un dels fundadors de la història de la ciència als Estats Units i editor i valetor de la revista *Isis*. Millàs compartia amb Sarton la idea que la ciència era una part integrant de la cultura i havia de figurar de manera prominent en un «nou humanisme» (vegeu l'edició de la correspondència entre tots dos realitzada per T. F. Glick, 1990). Com apunta

el mateix Glick, «a falta de suport institucional per a la història de la ciència, Millàs i la seva obra van fer de pont entre la dislocació de la guerra i els primers anys del franquisme, mantenint d'aquesta manera amb vida a Espanya una història de la ciència d'abast internacional» (Glick, 1977, p. 283). La carrera de Millàs com a historiador de la ciència va culminar el 1958, amb la seva elecció com a president de l'Acadèmia Internacional d'Història de la Ciència i amb l'organització a Barcelona, el 1959, del 9è Congrés Internacional d'Història de la Ciència, que va presidir. Encara que, des del punt de vista institucional, la consolidació de la història de la ciència hagi passat pels departaments de Medicina i de Filosofia, la tasca de Millàs i els seus deixebles ha tingut efectes palpables per a la disciplina, tant pel que fa al rigor del treball com a la participació en els fóruns internacionals.

Descripció del fons

El fons Millàs inclou unes 1.300 monografies sobre ciència àrab, instruments científics, poesia hebrea medieval, història de l'astronomia i de les matemàtiques, i historiografia de la ciència; diverses sèries de publicacions periòdiques (entre les quals destaquen quaranta volums de les revistes *Isis* i *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*, que complementen les sèries de la UAB); i la col·lecció gairebé completa de les obres de Josep Maria Millàs. A banda de l'enorme valor simbòlic del seu fons, les obres que el formen amplien substancialment les possibilitats per a la recerca en història, filologia i història de les ciències a l'Autònoma. Només ens serà possible d'indicar, amb alguns exemples, la riquesa i la diversitat dels materials adquirits.

Naturalment, moltes de les obres que comprenen el fons tenen a veure amb la ciència àrab a Al-Andalus. Millàs va impulsar l'edició en català primer i en castellà després de la Guerra Civil de textos clàssics de la ciència àrab i hebrea, com ara el *Libre de Geometria* d'Abraham Bar Hiyya Ha-nasi (traduït de l'hebreu i publicat a Barcelona, el 1931, per l'editorial Alpha de la Fundació de Francesc Cambó). Abans que Millàs s'hi interessés, la ciència no havia estat objecte d'atenció específica per part dels arabistes espanyols, però el fons inclou l'exemple més destacat de l'interès primerenc d'aquesta escola per l'edició de textos científics: el *Compendio de álgebra de Abenbêder* (Madrid: Centro de Estudios Históricos, 1916), editat pel matemàtic José A. Sánchez Pérez (1881-1958). D'altra banda, el fons inclou també edicions cabdals en anglès, a càrrec d'historiadors tan prestigiosos com Otto Neugebauer (*The Astronomical Tables of Al-Khwarizmi*, Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 1962), Bernard R. Goldstein (*Ibn al-Muthanna's commentary of the Astronomical Tables of al-Khwarizmi*, New Haven: Yale University Press, 1967), E. S. Kennedy (*The planetary equatorium of Jamshid Ghiyath Al-Din Al-Kashi*, Princeton:

Princeton University Press, 1960), i Roshi Rashed (*Al-Tusi, Sharaf Al-Din, Oeuvres mathématiques*).

Astronomia està particularment ben representada. A banda de les obres que ja hem citat, podem destacar quatre volums monumentals pertanyents a l'edició de Manuel Rico dels *Libros del Saber de Astronomía*, d'Alfons X el Savi (Madrid: Eusebio Aguado, 1863), la *Histoire de l'astronomie du moyen âge*, de Jean Baptiste Joseph Delambre (París: Courcier, 1819), o els dos volums del *Handbuch der astronomie: ihre Geschichte und Literatur*, de Rudolf Wolf (Zuric: Schulthess, 1890-1892). Com que l'estudi de l'astronomia medieval no es pot deslligar de l'estudi dels instruments d'observació, el fons conté nombrosos treballs importants sobre instruments astronòmics medievals, com ara *I Globi di Vincenzo Coronelli*, de Maria Luisa Bonelli (Florència: Olschki, 1960), el text d'E. S. Kennedy sobre el planetari ja esmentat, o —una de les obres adquirides més recentment— *Lastrolabe: histoire, theorie et pratique*, de Raymond d'Hollander (París: Institut Océanographique, 1999).

En els casos de Delambre i Wolf, ens trobem davant d'obres que reuneixen la doble condició de fonts secundàries per a la història de l'astronomia i fonts primàries per a la historiografia de la ciència, ja que ens parlen de la concepció de la ciència i la seva història que tenien dos autors significats del segle XIX. Aquest caràcter dual és propi de moltes de les obres del fons Millàs, i en particular d'aquelles que fan referència a la història de les matemàtiques, ja que el fons inclou obres de referència fonamentals que fins ara eren absents de les biblioteques de les universitats catalanes. Destaquem per la seva importància l'edició de les *Vite di matematici arabi*, de l'autor renaixentista Bernardino Baldi (Roma: Tipografia delle Scienze Matematiche e Fisique, 1874), els quatre volums de la *Histoire des sciences mathématiques en Italie depuis la renaissance des lettres jusqu'à la fin du dix-septième siècle*, de Guillaume Libri (París: Renouard, 1838-1841), i dos volums de les *Vorlesungen über Geschichte der Mathematik*, de Moritz Cantor (Berlín: Teubner, 1913-1922),

que només existia en format de microforma a la mateixa UAB. Algunes d'aquestes obres són d'interès evident per al bibliòfil, la qual cosa potser explica que l'edició de les *Vorlesungen* de Cantor dugui l'ex-libris de Rafel Patxot (1872-1964), l'editor de l'*Assaig* de Millàs, un meteoròleg, mecenes i bibliòfil exiliat durant la Guerra Civil. Només podem conjecturar com va anar a parar el llibre a mans de Millàs en el tumult de la República i la Guerra Civil, i felicitar-nos que ara sigui sa i estalvi en una universitat pública.

Un altre dels aspectes més rellevants d'aquesta col·lecció són les monografies d'història de la ciència. Acabem de fer referència a algunes d'elles, però no podem deixar d'assenyalar la presència de clàssics de la historiografia com *La ciencia española*, de Marcelino Menéndez y Pelayo (3a edició, Madrid: Pérez Dubrull, 1889), l'obra d'Hélène Metzger *Newton, Stahl, Boerhaave et la doctrine chimique* (París: Félix Alcan, 1930), un dels *Manuale di storia della scienza*, d'Aldo Mieli (Roma: Leonardo da Vinci, 1925), *La ciencia árabe en la Edad Media*, de José A. Sánchez Pérez (Madrid: CSIC, 1954), o una traducció castellana de Sarton, *Historia de la ciencia y nuevo humanismo* (Argentina: Rosario, 1948).

Finalment, hi ha les obres del mateix Millàs i la seva dona, la historiadora Francisca Vendrell i Gallostra. Les publicacions més importants de Millàs ja eren a l'Autònoma, però ara se'n completa la col·lecció amb, entre d'altres, la seva primera monografia, *Documents hebraics de jueus catalans* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1927) o el seu *Inventari de llibres de jueus gironins* (Barcelona, 1932). El fons inclou també una col·lecció de separates i material d'arxiu que esperem que pugui ser classificat i posat a l'abast dels historiadors ben aviat.

Referències

- CANTERA, Romano; VERNET, Joan (1970). «José María Millàs Vallicrosa in memoriam». *Sefarad*, 30. P. 211-250.
- GLICK, Thomas F. (1977). «Éloge. José María Millàs Vallicrosa (1897-1970) and the founding of the history of science in Spain». *Isis*, 68. P. 276-283.
- (1990). *George Sarton i la història de la ciència a Espanya*. Traducció catalana de Mercè Viladrich. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- MAS I SOLENCH, Josep M. (1998). *Josep M. Millàs i Vallicrosa, historiador de la ciència. Comemoració del centenari de la seva naixença (1897-1997)*. Santa Coloma de Farners: Ajuntament de Santa Coloma de Farners.
- VERNET, Joan (1987). «El pensamiento científico en Al-Andalus: Medio siglo de historia de la ciencia árabe en Al-Andalus». Presentació de l'edició facsímil de J. M. Millàs, *Estudios sobre historia de la ciencia española* (Madrid: CSIC, 1987). P. VII-XX.